

דברים שנאמרו בטקס חילופי נשיאי האקדמיה בבית הנשיא

דוד הראל

14.11.2021

כבוד הנשיא, עמיתיי היקרים הנשיאות והנשיאים לשעבר וחברי מועצת האקדמיה, אורחים, ומשפחה אהובה...

ראשית, תודה לך, הנשיא הרצוג, הן על המינוי עצמו והן על האירוע הנעים והמיוחד הזה. ותודה על דבריך המרגשים והמפרגנים.

שנית, כידוע לך, אנחנו בעצם שכנים. בית הנשיא צמוד לבניין האקדמיה. אז רציתי שתדע שאנחנו דווקא די נחמדים, ואם יתברר פתאום שחסרים לכם סוכר או חלב, או קצת שמן לטיגון, אל תהססו להתקשר, ונסייע ברוחב-לב.

ואגב שכנים, ובנימה קצת יותר רצינית, אני רוצה להזמין אותך, כבוד הנשיא, לביקור מסודר בבית האקדמיה. בין השאר, מוצגת אצלנו תערוכה חדשה ומרשימה, "בית ועד לחכמים: 60 שנות מדע ודעת" – תערוכה שיזמה נילי כהן, קודמתי בתפקיד – שמגוללת את ההיסטוריה של האקדמיה, על חברותיה וחבריה, על תפקידיה, ועל פעילותה והישגיה. ממש שווה!

ולעניין שלשמו התכנסנו. במשך שנים רבות מאד, מגיל 14 או 15, נהגתי לעבור לפני התיבה בבית הכנסת, כבעל תפילה – שליח ציבור. גם בימים הנוראים. התפילה המיוחדת לפני העמידה של מוסף, זאת שמופנית על ידי בעל התפילה, אחד-על-אחד, ישירות כלפי שמיא, הייתה לי תמיד המשמעותית ביותר. בתפילה מרגשת זו אתה מקבל על עצמך את הובלת הקהל כשליחו – כיאה לביטוי "שליח הציבור" – מתוך התכוונות ואחריות, אך בעיקר מתוך השילוב העמוק של יראה וענווה:

"הנני העני ממעש, נרעש ונפחד מפחד יושב תהלות ישראל.

באתי לעמד ולהתחנן לפניך על עמך ישראל אשר שלחוני,

ואף על פי שאיני כדאי והגון לכה."

ולמרות שיש להבדיל בְּבִירוֹר בֵּין שְׁלִיחַ צִיבּוֹר שֶׁאֵמֹר "לְעֵמֶד וּלְהִתְחַנֵּן" וּלְבַקֵּשׁ בְּשֵׁם קֹהֵלוֹ אֶת הַסְּלִיחָה וְהַמְּחִילָה מֵהַיּוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, לְבֵין הוֹבֵלֶת גּוֹף מַדְעִי-מַקְצוּעִי, כֹּאֵן, בִּישִׁיבָה שֶׁל מַטָּה, אֵינִי יֹכֵל שְׁלֹא לְחוֹשׁ הַיּוֹם תְּחוּשָׁה דּוֹמָה מֵאֵד: שֶׁל אַחֲרֵי כִבְדָה, שֶׁל עֲנוּוָה, וְשֶׁל יִרְאָה, כֹּאֲשֶׁר הַמְּשַׁפֵּט "וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינִי כְּדָאֵי וְהַגּוֹן לְכַף" מֵתְנוֹסֵס כְּדָגָל וְכִתְמָרוֹר לְנֶגֶד עֵינָי.

בְּמִיּוֹחַד נִכּוֹן הַדְּבַר כֶּשֶׁאֵנִי חוֹשֵׁב עַל עֲשֵׁרֶת הָעֲנֻקִים שֶׁקִּדְמוּ לִי בְּתַפְקִיד, הַחֵל בְּמֵרְטִין בּוֹבֵר וְאֶהֲרֵן קִצִּיר, וְכוּלָל כְּמוֹבֵן אֶת הַיּוֹשֵׁבִים כֹּאֵן עֲמָנוּ, מִנְחָם יַעֲרִי וְרוֹת אֲרָנוֹן הַיִּקְרִים לִי עַד מֵאֵד. אֲךָ תְּחוּשַׁת הַיִּרְאָה וְהָעֲנוּוָה מֵתַעֲצֹמֹת בְּאֹפֶן מִיּוֹחַד אֶל מוֹל דְּמוֹתָה שֶׁל נִילִי כֹהֵן, שֶׁלְנַעֲלִיָה הַגְּדוּלוֹת מֵצוּפָה שֶׁאֲכַנֵּס, וְאֲשֶׁר לִימְדָה אֶת כּוֹלָנוּ נְשִׂאוֹת מוֹפְלָאָה מֵהֵי. אֵינִי לִי כֹל סֵפֶק שֶׁהַשְּׁפַעְתֶּךָ הָעֲצוּמָה, נִילִי, וְחוֹכְמַתְךָ כִּי רַבָּה, יִלוּ אוֹתִי בְּכֹל יוֹם יוֹם. תּוֹדָה גְּדוּלָה!

בְּקִיצוֹר, רַק עֲכָשִׁיו אֵנִי מֵתְחִיל לְהַבִּין אֶת גּוֹדֵל הַשְּׁעָה, וְאֶת גּוֹדֵל הַתְּפִקִיד שֶׁאוֹתוֹ הַתְּחִלְתִּי לְמֵלֵא בְּחֵרֶדֶת קוֹדֵשׁ שֶׁל מִמֶּשׁ.

וְכֹל זֹאת עַל שׁוֹם מָה, וְלִשְׁם מָה? מֵדוּעַ אֶקְדָּמִיָה לְמַדְעִים, וְמָה יוֹם מִיּוֹמִיִּים?

וּבְכוֹן, הָעֵידָן הַנוֹכַחִי מֵתְבַרֵר כְּקִרִיטִי בְּכֹל הַקְּשׁוֹר לְמַדְעָה. רֵאשִׁית, זֹאת תְּקוּפָה שֶׁל בְּעִוֹת וְקִשְׁיִים חוֹבְקֵי עוֹלָם, שֶׁפֶן מוֹבֵהֵק בְּהַתְּמוֹדְדוֹת עֵימָם הוּא זֶה הַמַּדְעִי. דִּי אִם נִזְכִּיר אֶת מִשְׁבֵּר הָאֲקָלִים, עַל הַשְּׁלֻכוֹתֵינוּ הַקִּיצוֹנִיּוֹת וְהַמַּדְאִיגוֹת, וְכְמוֹבֵן גַּם הַתְּפִרְצוּיּוֹת וְהַתְּפִשְׁטוּיּוֹת הַרוֹת הָאֲסוֹן שֶׁל זֵנִי נְגִיפִים חֲדָשִׁים וְקִטְלָנִים.

אֲךָ קִיִּימַת בִּימֵים אֱלֹהִים גַּם דִּיכּוֹטוּמִיָּה עֲמוּקָה וּמֵטְרִידָה סְבִיב הַמַּדְעָה.

מֵצֵד אֶחָד, אֲנִי מֵתְבַשְּׂרִים, חֲדָשִׁים לְבָקְרִים, עַל הַיִּשְׁגִּים יוֹצְאֵי דוֹפֵן, וְעֵימָם בְּאוֹת הַסְּתַמְכּוֹת הַחוֹלְכֹת וְגוֹבֵרֶת עַל הַמַּדְעָה, בְּצֵד הָעֵרְכָה לְעוֹסְקִים בּוֹ. דּוּגְמָאוֹת לֹא חֲסֵרוֹת:

- שיטות מתוחכמות לביצוע מניפולציות מולקולריות, תוך-תאיות, הפותחות צוהר חדש ומלהיב לפיתוח תרופות מגינות, מחסנות ומרפאות;
- מאגרי נתונים ענקיים מהם ניתן להסיק אמיתות מרתקות על אוכלוסיות שלמות והתנהגותן לאורך שנים, כמו גם על האדם היחיד, ושימושיהם של אלה ברפואה מותאמת אישית;
- חדירתם המאסיבית של מחשבים לכל פן של חיינו, ועמה שיטות למידה ממוחשבת שתוצאותיהן נראות יותר ויותר כתבונה של ממש, אך מעשה ידי אדם;
- הפוטנציאל הטמון בגיוס תורת הקוואנטים לשיפורים מרחיקי לכת בהצפנה ובהגנת פרטיות;
- והתקדמויות מציתות-דמיון בהבנת היקום כולו, ממרכיביו הקטנים ביותר ועד לגרמי השמיים שגודליהם ומרחקיהם מאתנו בלתי נתפסים.

זה, כאמור, מצד אחד.

מצד שני, מתרבות בציבור הרחב תופעות מדאיגות של התנגדות, ספקנות, וסקפטיות, כלפי כל מה שנוגע לקדמה המדעית והמחשבתית, ולחשיבותה בְּזיהוי ובפְּתרון הבעיות הקשות העומדות בפני האנושות.

קשה להאמין שיש עדיין רבים שמאמינים שהעולם שטוח, שג'ון לנון ואלביס פרסלי חיים, ושגם הטובים שבמדענים מונעים משיקולים מושחתים של כוח וכסף.

מדאיג מאד החשש שהאפשרויות המלהיבות שנפתחות בהנדסה גנטית ינוצלו לרעה, ולא פחות מכך, מפחידה ביותר הקלות הבלתי נסבלת שבה ניתן לעשות שימוש מרושע ומסוכן ברשתות החברתיות.

אז לא, כדור הארץ אינו שטוח;

וכן, אלביס ולנון מתו. ממש מתו. ומזמן...

לא, הסליל הכפול (ה-double helix של ווטסון וקרית, כמובן...) אינו חלק חילוף אצל חשמלאי רכב;

ולא, בעיית התחממות כדור הארץ לא תיפתר פשוט על ידי התקנת מזגנים בכל דירה.

לא, בעיית הסוכן הנוסע אינה קשורה לאפשרות שישראלים יהיו פטורים מחובת ויזה לארצות הברית;

ולא, בעיית העצירה אינה תקלה בפעולת המעיים.

חייבים להילחם בתופעות האלה, ולשקף לציבור הרחב – וגם למקבלי ההחלטות – את המרכזיות של המדע לחיינו ואת החשיבות העצומה של הישגיו. חייבים לפעול כנגד אמונות שווא ופייק ניוז הנוגעים למדע, ובמקומם להעצים את החשיבה הרציונלית-מדעית, המבוססת על ניסויים אובייקטיביים, עובדות בדוקות ולוגיקה.

הנה משהו נוסף, חשוב לא פחות: דווקא בגלל העובדה שהאקדמיה שלנו רחבה וכוללנית, שחבריה מגיעים לא רק ממדעי הטבע ומהמדעים המדויקים אלא גם ממדעי הרוח והחברה, מעניין להיווכח שגרסה דומה של הדיכוטומיה הזאת קיימת גם בְּמָה שנוגע לפן הזה של עולם המדע.

מצד אחד, ברור לכל מי שעיניהם בראשם שחברה מתוקנת אינה יכולה לשרוד ללא ייצורם ושימורם של נכסי תרבות ורוח; ושכאן, בחלקת אלוהים הקטנה שלנו, עתידנו כמדינה בעלת ערכים נאותים ועמוד שדרה מוסרי נשען במידה רבה גם על המחקר הרלוונטי במדעי הרוח ובמדעי החברה: היסטוריה וספרות, כלכלה, משפטים ופסיכולוגיה, שפות ובלשנות, מקרא ותלמוד, חקר האסלאם והנצרות, פילוסופיה ואמנות, ארכיאולוגיה, אנתרופולוגיה, ועוד.

אך מהצד השני, הבורות במושגי יסוד בתרבות, רוח וחברה, הנובעת בין השאר מהעובדה שהדור הצעיר גדל בעולם הפייסבוק, האינסטגרם והטיק-טוק, ושגם אנו, המבוגרים יותר, נגררים לשם – ולצערי לא תמיד בעל כורחנו – זועקת לשמיים....

אז לא, "החטא ועונשו" אינו מתווה להגנת עדים או מתכון לגידול ילדים,

ולא, תרגום השבעים אינו יישומון חדש ומדליק של גוגל.

לא, המהפכה הצרפתית אינה המעבר של ליונל מסי מברצלונה לפריז סן ז'רמן,

ולא, בָּבָא קָמָא, בָּבָא מְצִיעָא וּבָבָא בְּתֵרָא אינם קרובי משפחה של הַבָּאבָא סָאלי, או

– השם ישמור! – של הַבָּאבָא ברוך!

במהלך כהונתי כנשיא האקדמיה, אפעל בנחישות כדי למזער את המרחקים המבהילים שהדיכטומיות האלה מייצגות, וכדי להגיע עם המסרים הנכונים לא רק לקהלים גדולים בציבור הרחב, אלא גם לאנשי המפתח ברשות המחוקקת וברשות המבצעת.

בנוסף, אני נחוש לעשות ככל שאוכל, ביחד עם מרגלית פינקלברג, סגנית הנשיא החדשה, וחברי המועצה האחרים, כדי להאדיר ולהגדיל את ההשפעה המקומית והבינלאומית של המחקר הישראלי על סוגיו השונים – במדעי הטבע והרפואה, במדעים המדויקים, במדעי הרוח ומדעי היהדות והדתות, ובמדעי החברה על כל מרכיביהם.

למהלכים הללו שלנו, כמו גם לדאגות שהזכרתי ולמאמצים להכילן ולפעול לצמצומן, אנו רואים בך, הנשיא הרצוג, שותף ראשון בְּמַעֲלָה. תימוכין לתחושה הזאת ראיתי הלכה למעשה כבר בתקופה הקצרה מאז נכנסת לתפקידך; למשל, בהקימך לאחרונה את הפורום הישראלי לאקלים, בראשותו של דב חנין. כפי שנדברנו בינינו, וועדת המומחים של האקדמיה למדעים בעניין האקלים, שמינינו לפני כמה חודשים, תשתף פעולה עם הפורום שלך, כדי שביחד נוכל להרים תרומה משמעותית לטיפול בנושא הכה חשוב הזה.

אני שמח במיוחד, אדוני הנשיא, על תגובתך הנלהבת לרעיון שהצגתי לפניך לפני כמה שבועות: ייסוד סדרה קבועה של "מפגשי חכמה ומדע", בארגון ואירוח משותף בית הנשיא והאקדמיה למדעים, ומצפה בקוצר רוח לרגע שבו היא תקרום עוד וגידים.

תודה לכם, ילדים ונכדים אהובים מאד, על הכל. גאוה עצומה היא להיות לכם לאב ולסב.

ועליך, מיכל, אמר רק, בהשאלה מרבי עקיבא: "שְׁלִי וְשְׁלָכֶם, שְׁלָה הוּא".

ואם נחזור לתפילת שליח הציבור בימים הנוראים, אסיים בפניה ישירה אל היושב במרומים: "הֲיֵה נָא מְצַלִּיחַ דְּרַכֵּי אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְעוֹמֵד". לטובת המדע הישראלי, ולטובת כולנו.

תודה רבה על ההקשבה.